

УДК 378.1:811.162.1-057.87

Л. І. Яковенко,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,
тел.: (048)776-04-42,
Jakovenko@list.ru

ПРО ОДИН З АСПЕКТІВ ВИКЛАДАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Метою статті є виділення найбільш складного аспекту викладання морфології польської мови в україномовній та російськомовній студентській аудиторії, а саме вивчення чоловічо-особової категорії та розгляд можливих шляхів подолання труднощів, пов'язаних зі своєрідністю реалізації граматичної категорії роду у польській мові. В процесі розв'язання поставленої проблеми вирішальним є формування уявлення про граматичну систему польської мови, а також вироблення стійкої навички правильної реалізації в усному та писемному мовленні чоловічо-особових та нечоловічо-особових форм.

Ключові слова: методика викладання польської мови, когнітивна методика, категорія чоловічої особи.

Серед польських методистів, що активно розробляють теми викладання польської мови як іноземної, слід виділити Владислава Мьодунку, Еву Ліпінську, Анну Серетни, Пьотра Гарнцарка, Малгожату Малолепшу, Анету Шимкевич та ін. Більшість підручників,

виданих у Польщі, адресовано носіям англійської та німецької мов, що не виключає можливості їх використання в україномовній та російськомовній аудиторії. Робота з цими підручниками вимагає врахування такого чинника, як спорідненість української, російської та польської мов, що, з одного боку, полегшує навчання, з іншого ж викликає низку відомих труднощів. Це, наприклад, проблема „хибних друзів перекладача”, чи міжмовних омонімів, подібність, але не ідентичність, деяких відмінкових закінчень (наприклад, давальний іменників у множині), неоднакова реалізація граматичних категорій в окремих частинах мови. Так, найбільш складними для студентів є особливості реалізації граматичної категорії особи у формах минулого часу дієслів та наявність грамеми чоловічої особи, яка реалізується при відмінюванні іменників, прикметників, займенників, числівників та дієслів. Власне на останній вважаємо за потрібне зупинитися більш детально.

Отже, **метою** статті є виділення найбільш складного аспекту викладання морфології польської мови в україномовній та російськомовній студентській аудиторії, а саме вивчення чоловічо-особової категорії, та розгляд можливих шляхів подолання труднощів, пов'язаних зі своєрідністю реалізації граматичної категорії роду у польській мові. В процесі розв'язання поставленої проблеми вирішальним є формування уявлення про граматичну систему польської мови, а також вироблення стійкої навички правильної реалізації в усному та писемному мовленні чоловічо-особових та нечоловічо-особових форм.

Серед численних методів викладання іноземних мов найбільш результативним вважаємо когнітивний метод, який Ханна Коморовська відносить до традиційних (*metody konwencjonalne*), зараховуючи сюди також безпосередній метод (*metoda bezpośrednia*), метод перекладу і граматики (*metoda gramatyczno-tłumaczeniowa*), аудіолінгвальний метод (*metoda audiolingwalna*) [7]. Розвиваючи цю тему, Анна Серетни визначає когнітивний метод як такий, що передбачає оволодіння певною кількістю значимих і функціональних елементів, а також правилами їх поєднання, що дає можливість учням будувати такі висловлення, яких вони ніколи не чули й не читали. Це уможливіло справжню мовленнєву діяльність без обмеження висловлень механічно закріпленими зразками, які не завжди можуть бути адекватними певному контексту. Така методика передбачає навчання мовній системі й основним її принципам і базується на необхідності свідомого оволодіння правилами мови [11, с. 140].

Вибір саме когнітивного методу для подолання труднощів при розмежуванні чоловічо-особової й нечоловічо-особової форм зумовлений кількома чинниками, серед яких вирішальним є формування уявлення про граматичну систему польської мови, а також вироблення стійкої навички правильної реалізації в усному та писемному мовленні вищезгаданих форм. Особливу увагу слід звернути на зв'язок граматичних категорій з категоріями мислення, адже наявність у польській мові категорії чоловічої особи та її відсутність у більшості слов'янських мов засвідчує специфіку категоризації світу поляками. Отже, входячи в коло польської мови, студенти повинні навчитися протиставляти чоловіків усім іншим і всьому іншому (жінкам, дітям, тваринам, предметам, абстрактним поняттям, діям, ознакам тощо). При цьому слід пам'ятати, що це протиставлення відбувається лише при вживанні форм множини.

Детальну інформацію про формування категорії чоловічої особи та про специфіку її функціонування можна знайти у значній кількості наукової літератури (див., наприклад, [1], [6], [2], [12], [3], [10], [4], [5] тощо). Більшість підручників дотримується традиційної логіки подання граматичного матеріалу, розглядаючи категорії окремо взятих частин мови. Таким чином інформація про особливості творення й вживання чоловічо-особових форм „розчиняється” в окремих розділах. Вважаємо за необхідне додаткове виділення узагальнюючого розділу (в аудиторних умовах – заняття чи низки занять) з метою закріплення знань і вироблення остаточного уявлення про функціонування цієї категорії.

Як відомо, вживання чоловічо-особових чи нечоловічо-особових форм у реченні залежить у більшості випадків від роду іменника, що виконує функцію підмета. Найбільшою трудністю для студентів є утворення форм називного відмінка множини I (чоловічої) відміни, оскільки це потребує виконання кількох мисленнєвих операцій: 1) визначити відміну іменника; 2) визначити тип відміни (тверда чи м'яка група); 3) якщо перед нами іменник твердої групи, з'ясувати, чи належить він до чоловічо-особових; 4) до чоловічо-особових іменників твердої групи застосувати правило про чергування приголосних перед *-i / -u*; 5) пам'ятати про семантичні групи чоловічо-особових іменників, що можуть мати закінчення *-owie*; 6) пам'ятати про винятки: чоловічо-особові іменники на *-es, -ca*, що набувають закінчення *-u*; чоловічо-особові іменники на *-anin*, що набувають закінчення *-e*. Як

бачимо, трудність автоматизації розрізнення названих форм полягає не лише у складності алгоритму, але і в застосуванні різних критеріїв: граматичного та семантичного.

Однак наведений алгоритм визначає лише форму іменника. До прикметників та інших частин мови, що відмінюються як прикметники, застосовується такий алгоритм: 1) визначити, з яким іменником узгоджується слово; 2) якщо іменник належить до нечоловічо-особових, означення, незалежно від якості кінцевого приголосного, набуває закінчення *-e* без чергувань у основі (*wesołe wiersze, pierwsze utwory, młode wilki, wysokie obcasy, drogie meble, mądre plany, drwiące uśmiechy, cudze kłopoty, stanowcze głosy, głupie papugi* тощо); 3) якщо означення узгоджується з чоловічо-особовим іменником і має основу на твердий приголосний, слід додати закінчення *-i*, перед яким тверді приголосні, крім задньоязикових *k, g* та *r, c, dz, cz*, чергуються з м'якими (*weseli studenci, pierwsi uczniowie, młodzi dentyści*); 4) якщо означення має основу на *k, g, r*, слід додати закінчення *-u*, перед яким відбудуться такі чергування: *k / c, g / dz, r / rz* (*wysocy mężczyźni, drodzy koledzy, mądrzy nauczyciele*); 5) якщо означення має основу на *c, dz, cz*, слід утворити форму на *-u* без чергувань (*drwiący komici, cudzy mężowie, stanowczy przywódcy*), яка є ідентичною формам чоловічого роду однини; 6) якщо означення у чоловічому роді однини має закінчення *-i*, то у чоловічо-особових формах воно зберігається (*głupi zdrajcy, tani pracownicy, pisarze zachodni*).

Закріплення матеріалу, на нашу думку, повинно наслідувати логіку алгоритму, тобто на першому етапі пропонуємо студентам поділити іменники на чоловічо-особові й нечоловічо-особові. При цьому слід враховувати, що чоловічо-особові іменники на граматичному рівні протиставляються не лише нечоловічо-особовим іменникам першої відміни, але й іменникам жіночого (III й IV відміна) та середнього (II відміна) родів. Наступні етапи містять завдання, що поступово ускладнюються: поєднати в пари іменники й відповідні форми прикметників (займенників, числівників, дієприкметників) у множині; укласти словосполучення з поданих слів і записати їх у формі називного відмінка множини, скласти з ними речення.

Окремо слід сказати про побудову речень з кількісними числівниками, оскільки тут важливо мати на увазі не лише розмежування чоловічо-особових та нечоловічо-особових форм, але й їхню синтаксичну сполучуваність у реченні. Завдання ускладнюється завдяки наявності

варіативних форм. Так, числівник *dwa* має три варіанти чоловічо-особових форм (*dwaj, dwóch, dwu*), а *trzy, cztery* – по два варіанти (*trzej, trzech, czterej, czterech*). Їхнє вживання вимагає від іменника диференціації називного й родового відмінків множини: *dwaj / trzej / czterej studenci – dwóch / dwu / trzech / czterech studentów*. Форма дієслова також залежить від ужитого числівника. *Dwaj, trzej, czterej* вимагають множини, а *dwóch, dwu, trzech, czterech* – однини: *dwaj / trzej / czterej studenci idą, piszą, przeczytali – dwóch / dwu / trzech / czterech studentów idzie, pisze, przeczytało*. Нівелюється ця різниця лише при вживанні кількісних числівників більше п'яти, які сполучуються за останнім з наведених зразків [9, с. 25–41].

Таким чином, алгоритм вибору форм у випадку вживання числівників є досить розгалуженим: 1) визначити, з яким іменником сполучується числівник; 2) якщо іменник нечоловічо-особовий, вживаємо нечоловічо-особову форму кількісного числівника; 3) якщо іменник чоловічо-особовий, вживаємо один з чоловічо-особових варіантів числівника і йдемо за логікою його сполучуваності, при цьому пам'ятаючи, що дієслова у минулому часі множини також повинні виступати у чоловічо-особових формах. Для вироблення стійких навичок пропонуємо студентам завдання такого типу: поєднайте у пари іменники й відповідні їм форми числівників; складіть словосполучення з поданих іменників і числівників; запишіть подані у дужках дієслова у відповідних формах; запишіть подані у дужках іменники у відповідній формі; складіть речення з наведеними іменниками і кількісними числівниками тощо. Також слід сказати про творення дієслів минулого часу й умовного способу. Адже тут, крім розрізнення чоловічо-особових і нечоловічо-особових форм за допомогою суфіксів *l – ł* і закінчень *-iśmy – -yśmy, -iście – -yście, -i – -y*, спостерігаємо в основах чергування голосних типу *mieliśmy – miałyśmy, pletliśmy – plotłyśmy, słyszeliście – słyszałyście, zamietli – zamiotły* тощо.

На початковому етапі можна запропонувати студентам поєднати у пари іменники з дієслівними формами минулого часу множини, потім вжити дієслова у дужках у формах, які б відповідали підметові; вжити іменники, подані у дужках, у формах, які відповідають дієслівному присудкові; скласти речення з поданими дієсловами, щоб вони виступали у формах минулого часу чи умовного способу і под. Заключним етапом закріплення цієї теми можуть бути творчі завдання типу: скласти письмове повідомлення про особливості вживання чоловічо-

особових і нечоловічо-особових форм у польській мові; написати оповідання (твір, есе) за обраною темою, використовуючи якомога більше протиставлень чоловічо-особових і нечоловічо-особових форм і под.

Таким чином, виробленню стійких навичок розрізнення чоловічо-особових і нечоловічо-особових форм у польській мові сприяє використання когнітивної методики. Досягнення успіху можливе, на нашу думку, лише за умови чіткого засвоєння граматичної системи мови і усвідомленого застосування правил формотворення й синтаксичної сполучуваності слів. Перспективу розвитку аналізованої проблеми вбачаємо в укладенні методичного посібника з польської мови для україномовних та російськомовних студентів у руслі когнітивної методики викладання.

Список використаної літератури

1. Ананьева Н. Е. История и диалектология польского языка / Н. Е. Ананьева. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 304 с.
2. Войцева О. А. Польська мова / О. А. Войцева. – Чернівці : Видавничий дім „Букрек”, 2007. – 384 с.
3. Кононенко В. І. Контрастивна граматики української та польської мов / В. І. Кононенко, І. В. Кононенко. – К. : Вища шк., 2006. – 391 с.
4. Тихомирова Т. С. Курс польского языка / Т. С. Тихомирова. – М. : Высш. шк., 1988. – 279 с.
5. Яковенко Л. І. Особливості функціонування чоловічо-особових форм у польській мові / Л. І. Яковенко // Слов'янський збірник : Зб. наук. праць. – Чернівці : Букрек, 2012. – Вип. XVI. – С. 234–242.
6. Bańko M. Wykłady z polskiej fleksji / M. Bańko. – Warszawa : PWN, 2009. – 240 s.
7. Komorowska H. Metodyka nauczania języków obcych / H. Komorowska. – Warszawa : Fraszka Edukacyjna, 2002. – 272 c.
8. Lipińska A. ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego / E. Lipińska, A. Seretny. – Kraków : Universitas, 2005. – 330 s.
9. Mędak S. Liczebnik też się liczy! Gramatyka liczebnika z ćwiczeniami / S. Mędak. – Kraków : Universitas, 2004. – 252 s.
10. Nagórko A. Zarys gramatyki polskiej / A. Nagórko. – Warszawa : PWN, 2005. – 332 s.
11. Seretny A. Metody nauczania języków obcych a nauczanie języka polskiego – zarys / A. Serenty // Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego / Red. Lipińska E., Seretny A. – Kraków : Universitas, 2006. – S. 131 – 155.
12. Zieniukowa J. Kategoria męskoosobowości w językach słowiańskich / J. Zieniukowa // Z polskich studiów slawistycznych. Seria 3. Językoznawstwo. – Warszawa, 1968. – S. 109–114.

Л. И. Яковенко

ОБ ОДНОМ ИЗ АСПЕКТОВ ПРЕПОДАВАНИЯ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Целью статьи является выделение наиболее сложного аспекта преподавания морфологии польского языка для студентов – носителей украинского и русского языков, а именно изучение лично-мужской категории, а также рассмотрение возможных путей преодоления трудностей, связанных со своеобразием реализации грамматической категории рода в польском языке. В ходе решения поставленной проблемы решающим является формирование представления о грамматической системе польского языка, а также выработка стойкого навыка правильной реализации в устной и письменной речи лично-мужских и нелично-мужских форм.

Ключевые слова: методика преподавания польского языка, когнитивная методика, категория мужского лица.

L. I. Yakovenko,

Candidate of Philology,

Associate Professor of General and Slavic Linguistics Department

Odesa I. I. Mechnikov National University,

24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,

Jakovenko@list.ru

ON ONE OF THE ASPECTS OF TEACHING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary

Purpose: the purpose of the article is to highlight the most challenging aspects of teaching morphology in the Polish language among Ukrainian and Russian students and to consider possible ways of overcoming difficulties while using the grammatical category of gender in the Polish language.

Methodology: in the process of solving the given problem it is crucial to constitute an idea of the Polish language grammar system and to develop a sustainable habit of the right implementation in the oral and written expressions of personal and non-personal forms. To fulfill this the author considers it necessary to use the cognitive method and proposes a number of techniques that can be used for solving some specific tasks.

Practical value: the achieved results can be used for compiling a Polish Grammar Coursebook for the Ukrainian and Russian students.

Results: it is possible to achieve success when learning topics mentioned above only if the language grammar system learning is careful and there is conscious

application of the rules of morphogeny and syntactical compatibility, that can be achieved via monitoring the connection between grammar categories and categories of thought and by realizing the specifics of the world categorization by the Poles.

Key words: method of teaching the Polish language, the cognitive method, the category of masculine gender.

